

Bolvári-Takács Gábor

A sárospataki öregdiák-mozgalom közművelődési dimenziói

Az öregdiák mozgalom az iskola társadalmi hatásmechanizmusának egyfajta fokmérője. Az oktatás és nevelés terén elért eredmények egy tanintézet számára ugyanis nemcsak a végzett tanulók egyéni sorsának jobb vagy rosszabb alakulásában tükröződnek. Fontos mutató, s egyben visszacsatolást jelentő kapocs az egykori növendékek összetartó erejét bizonyító önszerveződés, az egymást váltó nemzedékek évtizedes távlatokban fennmaradó barátsága. Az erős öregdiák-bázis az anyaintézmény társadalmi elfogadottságát, rangját is befolyásolja, hírnevét erősíti.

A pataki öregdiák-mozgalom szempontjából a „pataki iskola” kifejezésen az 1531-ben alapított Sárospataki Református Kollégium keretében vagy utódjaként létező tanintézeteket értjük. A Kollégium mai értelemben vett intézményi ágai a 18. század végére szilárdultak meg. Ezek: a gimnázium az 1952-es államosításig, majd az 1990-es újraindulástól; a teológiai akadémia az 1951-es bezárásig, majd az 1991-es újraindulástól; a tanítóképző 1857–1869 és 1929–1950 között; a jogakadémia 1793–1923 között; a népfőiskola 1936–1950 között. Jogutód állami intézmények: a Rákóczi Gimnázium 1952–1990 között, valamint a tanítóképző 1869–1929 között és 1950-től (2000 óta, mint a Miskolci Egyetem főiskolai kara).

Ami az öregdiák szervezeteket illeti, a Kollégium számára a fennállás első három évszázadában sem volt ismeretlen

a végzett növendékek iskolájuk iránti ragaszkodása, bár intézményes öregdiák mozgalomról csak a 19. század második felétől beszélhetünk. Az 1945 előtt alakult szervezetek között baráti és érdekvédelmi csoportosulások egyaránt megtalálhatók. Ezek: 1871: Sárospataki Kör, Buda. 1916: Sárospatakot Oltalmazó Liga, Budapest. 1917: Pataki Diákok Országos Szövetsége, Budapest (érdemi működést nem fejtett ki). 1921: Pataki Diákok Szövetsége, Budapest. 1928: Pataki Diákok Országos Szövetsége, Sárospatak; illetve ennek fiókegyesületei: 1929: Budapest (a PDSZ átalakulásával), 1930: Debrecen, Miskolc és Nyíregyháza. A legjelentősebb ezek közül az 1928–43 között működött Pataki Diákok Országos Szövetsége volt.

Az 1945 után alakult szervezetek alapvetően területi alapon szerveződő baráti körök voltak, amelyek közül néhány, az évek folyamán, egyesületté alakult (a felsorolásban a jelenlegi, illetve a megszűnéskor fennálló elnevezést adjuk meg). 1952: Pataki Diákok Baráti Társasága, Miskolc; 1960: Sárospataki Diákok Budapesti Egyesülete; 1963: Sárospataki Diákok Debreceni Egyesülete; illetve e három város és a sárospatakiak összefogó szervezete: 1963: Pataki Diákok Baráti Társasága, Sárospatak. 1983–2004: Pataki Öregdiákok Sárospataki Baráti Köre, Sárospatak. 1987: Sárospataki Diákok Baráti Köre, Nyíregyháza. 1989–1991: Sárospataki Diákegylet, Sárospatak.

Az 1989-ben Sárospatak székhellyel, de Budapesten megalakult Sárospataki Református Kollégium Alapítvány minőségi változást jelentett a pataki öregdiák-mozgalom történetében, ugyanis kifejezetten pénzügyi forrásgyűjtő céllal jött létre, a Kollégium visszaállítása érdekében. Az 1989 után alapított szervezetek között további alapítványokat találunk: 1991: Sárospatakért Baráti Kör Alapítvány, Sárospatak; 1991: A Református Kollégium Gimnáziuma 1941. I/A. Osztályának Ösztöndíj Alapítványa, Sárospatak. Továbbá: 1995: Pataki Öregdiákok Ózdi Köre, Ózd; 1997–2003: Sárospataki Nyári Anyanyelvi Kollégium Egyesület, Budapest. Az elsősorban koordinációs funkciót betöltő Pataki Diákok Szövetségét, mint a mozgalom csúciszervét, az öregdiák mozgalom és a pataki iskolák 1996-ban közösen hozták létre Sárospatakon. Eltérően az 1928-ban alakult PDOSZ-tól, ezt nem magánszemélyek, hanem 14 intézmény és szervezet alapította.

A pataki öregdiák-mozgalom közművelődési dimenziójának elemei már évszázadokkal ezelőtt körvonalazódtak. A külföldről visszatért diákok könyvekkel gazdagították a Kollégium könyvtárát, ők jelentették a tanári kar utánpótlását, és különösen a 19. század második felétől rendszeresen adományoztak, vagy tettek alapítványokat az iskola javára. Ennek alapját az eredendő kulturális értéköslet jelentette, amely a pataki iskola oktatási és nevelési elveiben gyökerezett, s amely mind a nevelők, mind a diákok vonatkozásában minőségi személyi bázison alapult. Ezek segítségével a közművelődési dimenzió lényegében négy tevékenységi formában alakult ki, és van jelen napjainkban is: a lobbitevékenység, a tényleges kulturális produktumok, a közművelődési szervező erő és az egyesület-szervezési multiplikátor hatás. A továbbiakban, néhány példával, ezeket illusztráljuk:

A lobbitevékenység legfontosabb eredményei a következők voltak: 1916: a jogakadémia bezárásának megakadályozása. 1929: a tanítóképző egyházi kezelésbe történő visszavétele. 1931: az Angol Internátus megnyitása. 1962: a gimnáziumi angol nyelvoktatás újraindítása. 1964: a gimnázium UNESCO-asszociált iskolává válása. 1966: emelt óraszámú, országos beiskolázású angol tagozat a gimnáziumban. 1968: Sárospatak várossá nyilvánítása. 1981: a Zempléni Tájvédelmi Körzet létrehozása. 1983: A Művelődés Háza megnyitása Sárospatakon. 1987: magyar-angol két tannyelvű oktatás a gimnáziumban. 1990: a Sárospataki Református Kollégium visszaállítása.

A kulturális produktumok közül legrégebbi múlttal és folyamatossággal az ösztöndíjak rendelkeznek. Jól szemlélteti két adat: az iskolában az 1900/1901-es tanévben több mint negyven, a 2005/2006-os tanévben közel húsz ösztöndíj alapítvány működött. A nem kevésbé számottevő, legismertebb adományok, illetve hagyatékok a Béres Ferenc által alapított Sárospataki Képtár, a kollégiumi Nagykönyvtár Szathmáry Lajos-gyűjteménye, illetve Király István-könyvtára. A sárospataki köztéri szobrok közül öregdiákok adományaihoz köthető egyebek mellett Béres Ferenc, Egressy Béni, Kazinczy Ferenc, Kazinczy Gábor, Komáromi János, Móricz Zsigmond, II. Rákóczi Ferenc, Tóth Ede portréja, illetve a Pataki Diákság Emlékoszlopa. Az emléktáblák sorából az I. Rákóczi György – Lorántffy Zsuzsanna, valamint Kövy Sándor – Kossuth Lajos domborműveket, továbbá Finkey Ferenc, Jászay Pál, Péchy Tamás, Teleki József márványlapjait és az első világháború pataki diákáldozatainak emléktábláját emeljük ki. A kiadványok közül a könyvekre „A pataki diákvilág anekdotakincse” sorozat kötetei a legjellemzőbb példák: az első

kötet 1927-ben, a továbbiak 1930-ban, 1996-ban és 2001-ben jelentek meg. A periodikák közül a Sárospatakat Öltalmazó Liga által 1916-ban alapított „Sárospataki Hírlap”-ra, illetve az öregdiákok által 2001-ben indított „Zempléni Múza” társadalomtudományi és kulturális folyóiratra hívjuk fel a figyelmet.

A közművelődési szervező erő fontosabb megnyilvánulásai a következő rendezvények voltak: 1948-ban: Sárospataki Népfőiskolai Találkozó. 1972-től: Sárospataki Nyári Kollégium, az Anyanyelvi Konferencia védnökségével. 1972-től: „Tegyük valamit Sárospatakért!” mozgalom. 1976-tól: Sárospataki Népfőiskolai Találkozók. 1987-től: Sárospataki Téli Népfőiskolai tanfolyamok. 1990-től Sárospataki Nyári Népfőiskolai tanfolyamok. 2001-től: Pataki Diákok Emléknapja rendezvénysorozat.

2008-tól: a Pataki Diákok Szövetsége Bálja (Budapest).

Az egyéb, nem öregdiák szervezetek létrehozásában kimutatható öregdiák közreműködés, tehát az egyesület-szervezési multiplikátor hatás eredményei: 1973: Sárospataki Városvédő és -szépitő Egyesület; 1985: Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljaújhely; 1986: Magyar Comenius Társaság, Sárospatak; 1992: Sárospataki Népfőiskolai Egyesület; 1995: Bodrogközi Művelődési Egyesület, Sárospatak – Királyhelmec; 2006: Sárospataki Lokálpatrióták Egyesülete.

Mindezek alapján, a 19–20. századra visszatekintve, kétséget kizáróan megállapíthatjuk, hogy a sárospataki öregdiák mozgalom komoly közművelődési értékmentő és -teremtő missziót teljesített, s eközben hozzájárult a civil társadalom alapértékének megerősödéséhez.

(Elhangzott az Andragógia és közművelődés – Régi és új kihívások előtt a közművelődés az új évtizedben c. konferencián, Debrecenben, 2011. május 5-én.)

